

Camins periodístics d'una dona llibertària

Frederica Montseny va estar vinculada tota la seva vida al món de la premsa

— Antonina Rodrigo —

Frederica Montseny, morta a punt de complir els 89 anys, no va ser només un model d'integritat política. Va ser també, des de l'adolescència fins a la mort, una persona que va viure el periodisme com una cosa quotidiana, en les publicacions que editava la seva família, en la premsa confederal dels anys trenta i com a responsable durant molts anys a Tolosa d'Espoir, el més important periòdic de la CNT. Antonina Rodrigo recorda en aquestes planes l'activitat periodística de Frederica Montseny.

Quan Frederica Montseny Mañé publica el seu primer treball periodístic, el 18 d'abril de 1923, té 18 anys. Ho fa a la rúbrica "Relieves sociales" i es titula "El Lazarillo". Apareix a *Solidaridad Obrera*, portaveu de la Confederació Nacional del Treball, la sindical anarco-sindicalista fundada el 1910, a Barcelona. El desterrament dels seus pares, Federico Urales i Soledad Gustavo —pseudònims literaris dels seus progenitors: Joan i Teresa—, la farà néixer a Madrid el 12 de febrer de 1905.

Vingué al món acabades de perdre les últimes colònies espanyoles, Filipines i Cuba, quan per les mil cantonades del país es veien deambular, com fantasmes, els ferits, els mutilats i els afectats per les malalties tropicals: els soldats de

l'humiliat i derrotat exèrcit espanyol. L'anomenada generació del 98 —amb Unamuno, Baroja, Valle-Inclán, Ortega y Gasset, Menéndez Pidal, "Azorín", Antonio Machado, Ramiro de Maeztu i Benavente, entre altres, sense oblidar els pintors Zuloaga i Gutiérrez Solana— denunciava la paràlisi nacional. al mateix temps que apuntava, malgrat l'íntima insatisfacció i el pessimisme del grup, la possibilitat d'aclarir l'ombrívol horitzó que planava sobre Espanya. La seva crítica, davant l'espectacle de la pobresa i la injustícia social, els va aproximar als sectors anarquistes a través de les tertúlies i publicacions periòdiques, com la barcelonina *Ciencia Social* i la madrilenya *Revista Blanca*.

La Revista Blanca

Els pares d'aquesta revista, que va néixer a Madrid el juny de 1898, van ser Federico Urales i Soledad Gustavo. El primer número va aparèixer en plena campanya per la revisió del procés de Montjuïc. S'hi feia una crida no solament a la classe obrera, sinó també als "elements liberals" de la societat espanyola, i a la "consciència del país", demanant la revisió dels diversos processos negres del règim. Es demanava l'indult dels empresonats per l'aixecament de Jerez de la Frontera i s'obria una campanya en favor dels implicats en els fets de La Mano Negra, a Andalusia, el 1882. L'empresa va reeixir, car els presos de Montjuïc van ser alliberats i desterrats l'abril de 1900; els de Jerez el febrer de 1901; i els de La Mano Negra el 1905. Precisament l'any en què va venir al món Frederica, i en què es dissolgué el grup Generació del 98¹.

El "negoci editorial"

Degut en gran part a l'escassetesa de fons, Urales va haver de suspendre la publicació de *La*

(1) *Escrits polítics*, de Pere Gabriel. Quaderns d'Estudis d'Història Contemporània. Barcelona, 1979. Pàg. 5.

— La mort recent de la primera dona que va arribar a ministre del govern espanyol ha ocupat espais discrets en la premsa —

FOTO: PÉREZ DE ROZAS

Revista Blanca, i també la de la seva successora, *Tierra y Libertad*, nascuda el 1892; i començà llavors a col·laborar a *El Heraldo de Madrid*, *El Liberal* i al *Diario Universal*. Aquests entrebancs financers es van repetir al llarg de gairebé mig segle d'activitats editorials de la parella Urales-Gustavo, a causa del seu generós criteri monetarista. Quan ella, que era l'administradora, deia que estava disposada a suspendre alguna subscripció, per retard en el pagament, ell intercedia: "No, Teresa, no ho facis. Si no paguen és perquè no tenen diners. Ja pagaran, no pateixis..."

Així, per poder alimentar la seva família i els íntims i companys agregats al "negoci" editorial, i per atendre les necessitats més apressants, sempre dins la més estricta austeritat àcrata, Federico (Urales) i Soledad es van dedicar a la cria de gallines. Primer, en plena Ciudad Lineal, després a la Colonia de Doña Ana, i més tard a

la Huerta de Zabala, a la perifèria madrilenya. La seva dedicació ramadera va renéixer el 1918, aquest cop amb la cria de conills, a Cerdanyola. O sigui, que quan Federica vivia el trasllat de la seva família al camp, això significava que els projectes editorials havien encallat de nou.

L'emigració rural es compaginava molt bé amb l'aversion cap a la gran ciutat, molt estesa en els medis anarquistes. Naturisme i vegetarianisme eren normes bàsiques en la seva peculiar manera d'entendre la vida. Normes que es preconitzaven ja a les Escoles Racionalistes -filles de l'escola Moderna, fundada per Francesc Ferrer i Guàrdia-

Com es pot comprovar en un dels textos del professor Alberto Carsí Lacasa, il·lustre geòleg valencià: "Cal treballar per tal que s'estableixi una saludable harmonia entre l'Home i la Natura, aquesta font de vida, per conèixer-la

— Va publicar el seu primer article als 18 anys, a Solidaridad Obrera, el 18 d'abril de 1923. Es titulava "El Lazarillo" —

(4) *Mi vida*, de Federico Urales. Barcelona, 1930 (3 vols.). *La verdad sobre el caso Savolta*, d'Eduardo Mendoza, Ed. Seix y Barral. Barcelona, 1976.

(5) L'historiador Josep Termes escriu: "L'impacte de la revolució russa sobre la CNT es va produir, emocionalment, amb molta força. No va alterar la ideologia ni la tàctica; però va fer avançar el desig dels homes de la CNT de prendre el poder i d'instaurar un règim proletari. Per bé que cal matisar que aquesta presa del poder s'ha d'entendre a la manera llibertària: destrucció del poder estatal i substitució per un ordre de democràcia directa comunal i sindical". ("Repercussions de la revolució d'octubre a Catalunya". Revista *Serra d'Or*, núm. de desembre de 1967. Pàg. 38).

(2) *Un soldado de la República*, d'Eduardo Pons Prades. Círculo de Lectores. Barcelona, 1993. Pàg. 44.

(3) "Una entrevista con la Historia", del Colectivo Febrero, Revista *Tiempo de Historia*, núm. 31. Madrid, juny 1977.

millor i saber respectar-la. En ella, el nen descobrirà les ensenyances bàsiques per emprendre fecundament el seu camí per l'existència. Davant d'ella s'adonarà de la seva petitesa i, a la vegada, de la seva grandesa; de les seves limitacions, però també de les seves enormes possibilitats. En ella, en estreta comunitat amb els seus semblants, el nen aprendrà a ser humil, solidari, i a comportar-se amb naturalitat. Aprendrà també a canalitzar noblement els seus sentiments i a dominar els seus instints. I, en els seus entreteniments i jocs, tindrà ocasió de conèixer el seu cos i el dels seus companys i companyes, harmonitzant així els impulsos propis de la seva sexualitat. I es convencerà que és la millor manera d'abastar aquesta harmonia interior personal, primer pas cap a l'harmonia universal, que és la gran meta que ens hem fixat els qui creiem que l'individu neix bo i que la comunitat té l'obligació de fer tot el que estigui a la seva mà per tal que cada dia sigui millor. Aquesta empresa, estimats companys, és una peça molt difícil de teixir. Per això els telers han d'instal·lar-se ja a les escoles primàries". Quant a la solidaritat humana, don Alberto també ofería als seus alumnes, com a exemple, la solidaritat dins la Natura: "Fixeu-vos en la mareselva, en el pèsol salvatge, en les campanetes o els esbarzers, que grimpen i s'arrapen a les plantes més fortes per sortir de l'ombra de la bardissa i pujar fins a zones de llum. El greu és que l'Home, menyspreant la vida vegetal, que desconeix la major part de les vegades, va i talla la bardissa"².

Frederica a Barcelona

En tornar la seva família a Barcelona, Frederica té 9 anys. Des de Madrid ha viscut la Setmana Tràgica de la Ciutat Comtal, l'estiu de 1909 –amb l'oposició popular a l'enviament de reclutes a la guerra del Marroc–, que es liquida amb l'afusellament de diversos anarquistes a les fosses del sinistre castell de Montjuïc, amb Francesc Ferrer i Guàrdia al capdavant. El fundador de l'Escola Moderna va ser condemnat utilitzant una figura jurídica monstruosa: la d'inductor moral, que ja se li havia intentat aplicar el 1906, a Madrid, en el procés contra Mateo Morral, antic deixeble seu, a conseqüència de l'atemptat fallit contra Alfonso XIII. Frederica Montseny va establir un clar paral·lelisme entre aquest procés i el dels anarquistes italians, als Estats Units, a la dècada dels anys 20³. També va assistir, a distància, a la fundació a Barcelona, l'any 1910, de la Confederació Nacional del Treball (CNT). Sindical de tarannà revolucionari anarco-sindicalista, neix per competir amb la Unió General de Treballadors –fundada també a Barcelona–, de tendència socialista i reformista, i íntimament lligada al Partit Socialista Obrer Espanyol, del qual, regularment, no feia més que de mera corretja de transmissió. La CNT, contràriament, insuflava als seus militants una formació

revolucionària, i els incitava constantment a una peculiar coherència ideològica.

Quan Frederica arribà a la Ciutat Comtal estava a punt d'esclatar la Primera Guerra Mundial (1914-1918), conflicte que va agreujar, encara més, la ja crispada atmosfera social regnant a l'Estat espanyol⁴.

L'estiu de 1917, Espanya va conèixer la primera vaga general revolucionària del segle XX. S'inicià amb l'atur general dels ferroviaris afiliats a la UGT, als quals, per solidaritat, s'afegiren els sindicats obrers d'extracció llibertària. El mateix any triomfava a Rússia la revolució bolxevic, fet històric de profundes repercussions en els medis proletaris europeus, i molt particularment entre els obrers i camperols espanyols⁵.

La segona època de *La Revista Blanca*

En iniciar-se la trajectòria periodística de Frederica, l'abril de 1923, el seu pare preparava la reparició de *La Revista Blanca* en la seva segona època, per al juny d'aquell any. Eren vigílies del cop d'estat del general Primo de Rivera, el qual, amb el beneplàcit del rei Alfons XIII, va instaurar la mal anomenada *Dictablanda*, des de setembre de 1923 fins a gener de 1930. En aquest període es desencadenà, sobretot a Barcelona, la més despietada repressió coneguda a Europa contra un moviment sindical, l'anarco-sindicalista, el qual, per plantar cara al pistolerisme pagat per la patronal catalana (consentit, quan no encoratjat, pels òrgans repressius de l'Estat), va crear els Grups Confederats d'Autodefensa. Grups que van ser el gresol de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), fundada a València l'any 1928. La pràctica de l'acció directa armada va dividir els anarco-sindicalistes. Per una banda, hi havia els *convincents*, que argumentaven: "El millor amic és un llibre"; i per l'altra, els *contundents*, que replicaven: "Sí, i el millor company una bona pistola". La CNT va haver d'enfrontar-se als seus enemics de classe, i a llurs sequaços, i veure com veterans militants de la UGT (Largo Caballero, Saborit, Araquistain, entre d'altres) accedien a formar part del Consell d'Estat, el 1926, reestructurat pel general Primo de Rivera per poder donar entrada als "representants de la classe obrera".

Formació autodidacta

Frederica havia tingut accés, des de molt jove, a les obres de Cervantes (*El Quijote*, en particular, que era el llibre de capçalera dels anarquistes), de Victor Hugo, Émile Zola, Pérez Galdós, Baroja, Anatole France, Bakunin, Dostoievski, Blasco Ibáñez, Jack London, Eliseo Reclus, Kropotkin, Ryner, Vargas, Vila, Violin, Tolstoi, Upton Sinclair, Grave, Andreiev... i havia viscut, dia a dia, els problemes humans debatuts a casa seva. Temes abordats i detallats,

— **El cop d'Estat de Primo de Rivera la va obligar a espaiar i, finalment, a suspendre les seves col·laboracions a la Soli** —

bé en conversacions amb els seus pares, bé en la lectura dels treballs, propis o aliens, disposats per a ser publicats. I els va viure, també, de portes enfora, en tota classe d'actes i manifestacions⁶.

D'altra banda, Frederica no havia assistit a cap escola. Els primers rudiments de gramàtica i d'aritmètica els hi ensenyaren els seus pares. Cosa que significa que la convivència i compenetració amb ells era total. I que les seves inquietuds, de tot tipus, es van anar definint progressivament, fins arribar a una maduresa psicològica i cultural gens corrent. Això li va permetre, més tard, consolidar la seva personalitat de manera rotunda, i merèixer, ja entrats els anys 30, el sobrenom de "la Lleona". El cas de Frederica, tanmateix, no va tenir res d'excepcional, ja que la immensa majoria dels nois i noies que freqüentaven les Escoles Racionalistes —formats des de molt joves per saber equiparar el grau de llibertat gaudit amb el sentit de la responsabilitat desplegat— sabrien comportar-se, fins i tot en circumstàncies adverses, com a homes i dones lliures. El delicat tràngol de la guerra civil (juliol de 1936-març de 1939), tant en les *socialitzacions* —en el terreny industrial—, com en les *col·lectivitzacions* —en els medis rurals—, va permetre als joves llibertaris, socialistes o comunistes, afrontar responsabilitats de molta importància, i en les quals l'element femení va tenir una participació sense precedents, pel fet que un ampli contingent d'homes, joves i adults —i no necessàriament afiliats, d'antic, a cap formació esquerrana—, es trobaven a les trinxeres. Frederica va formar part del màxim organisme faista a Catalunya, en esclatar la guerra civil, el juny de 1936.

Debut periodístic als 18 anys

El seu segon article a *Solidaridad Obrera*, titulat "El peregrino", apareix el 16 d'agost de 1923. Després, a causa de la reiterada suspensió de la premsa sindical anarco-sindicalista, centrà les seves col·laboracions a *La Revista Blanca*. Al llarg de deu anys (1923-1932), Frederica publica més de cent cinquanta treballs. És a dir, una mitjana d'un article setmanal, als quals s'ha d'afegir mitja dotzena de treballs publicats, al principi de 1931, a *El Luchador*. En aquests últims, les semblances que escriu abasten personatges tan diferents entre si com el mariscal Joffre i el polític Cambó; el doctor Palacios i la ballarina russa Ana Pawlova; el pintor Santiago Rusiñol i el científic Thomas A. Edison; o el poeta de la ironia, Arthur Schnitzler, i J.W. Goethe. Un altre treball publicat a *Solidaridad Obrera* (1 d'abril de 1924) és el dedicat a "Los inventores". Més algunes col·laboracions en revistes estrangeres: a la *Revue Internationale* (París), dedicada a Louise Michel; "La decadencia de Occidente" a *Prismas* (Bésiers, França); i "El feminisme i la reacció" a *Inquietudes* (Nova York).

ESPOIR

Organo de la C.N.T.

HEBDOMADAIRE

REDACTION-ADMINISTRATION

4. rue de Belfort, 4

TOULOUSE

(France)

Telephone : 62.4.90

Els seus temes preferits

A *La Revista Blanca*, Frederica abordava a fons tots els temes que afecten, de lluny o de prop, la vida quotidiana de l'espècie humana; i ho feia amb la fermesa que posen els homes i les dones progressistes a millorar les condicions laborals i d'existència de les capes socials més desfavorides. Així, podem llegir: "La tragedia de Barcelona en la literatura" (1923). "Crisis de vida" (1923), "El sindicalismo y los intelectuales" (1924), "La barbarie moderna" (1924), "La epopeya del cínico" (1925), "Del vivir mísero y heroico" (1925), "Los crímenes sociales" (1925), "Los errores de la Justicia" (1926), "El fin de la tragedia de los mártires de Dedham" (1927), "La traición de los escribas: Pi y Margall y el libro de Pla" (1928), "Por nuestros viejos" (1929), "Los muertos vivos. Humanidad y delincuencia. Presos y carceleros" (1930). "¿Tienen los padres derecho a disponer de sus hijos?" (1931). I també sobre el feminisme i les femines: "La falta de idealidad en el feminismo" (1923), "El despertar de la mujer turca" (1923), "Las conquistas sociales de la mujer" (1924), "Las mujeres y las elecciones inglesas" (1924), "Feminismo y humanismo" (1924), "Dos mujeres, dos frases y dos libros" (1925), "La

Capçalera del setmanari *Espoir*, la direcció del qual constituï durant molts anys la principal activitat de Frederica Montseny.

(6) Recentment, amb motiu del 55è aniversari de la mort del poeta Antonio Machado a Cotlliure, Teresa Rebull, l'àvia de la Cançó Catalana, ens explicà la participació dels fills dels anarco-sindicalistes en els més variats serveis clandestins. Recordava que, quan amb prou feines tenia 11 o 12 anys, havia introduït sovint paquets de fulls volants, dissimulats sota el seu abrigit, en mitings celebrats a Sabadell, la seva vila natal. I un cop, fins i tot, una pistola.

— Els anys de la Dictadura, el seu treball periodístic es va centrar en *La Revista Blanca*, que editava la seva família —

(7) "La maternitat" –va escriure Frederica– hauria de ser considerada com una de les Belles Arts. La mare ha de ser una artista, una poetessa de la forma i dels sentiments" ("Figuras de la tragedia: la madre". *La Revista Blanca*. Barcelona, maig de 1926).

(8) Vegeu *Els anarquistes, educadors del poble: La Revista Blanca (1898-1905)*. Pròleg de Frederica Montseny. Curial Edicions Catalanes. Barcelona, 1977.

(9) Enrico Malatesta, "Pedro Kropotkin. El sabio y el reformador social". *Revista Polémica*, núm. 47/48/49. Barcelona, gener 1992.

(10) Rebel·lia que va trobar, al principi del segle XX, un definidor llibertari en el francès Pelloutier, del qual Maitron escriu: "(...) va ser, abans que res, un constructor i un educador en l'esperit del que seria el sindicalisme revolucionari, del qual va ser –avant la lettre– el primer militant". Sindicalisme que el mateix Pelloutier definia així: "Sempre rebels, homes realment sense Déu, sense Amo i sense Pàtria; els irreconciliables amb qualsevol despotisme, moral o material, individual o col·lectiu, o sigui amb les lleis i les dictadures (inclosa la del proletariat), i els amants apassionats de la cultura de si mateixos". (*Mouvements anarchistes en France*, de Jean Maitron. Éditions Sociales. París, 1902).

(11) Les altres carteres ocupades per llibertaris van ser: la de Justícia, per Juan García Oliver; la de Indústria, per Joan Peiró; i la de Comerç, per Juan López. Els més reacs a accedir a les carteres ministerials foren Frederica Montseny i García Oliver, que representaven la Federació Anarquista Ibèrica (FAI). Però el cap del govern, el socialista Largo Caballero, va aconseguir convèncer-los: "Heu de deixar els escrúpols de monja i nomenar representants vostres al govern, i jo us prometo que farem tot el possible per ajudar a les col·lectivitats i per tal que hi hagi una distribució equitativa d'armes; per tal que els comunistes, que són el vostre gran temor, no comencin a monopolitzar-ho tot, amb el xantatge de l'ajuda russa". Aquest va ser, també, el primer pas cap a la militarització de les Milícies Obreres, amb la qual cosa es va anar imposant la idea que primer calia guanyar la guerra i després es faria la revolució, i l'obstrucció a la proposta de crear destacaments guerrillers a la rereguarda enemiga.

(12) *Escrits polítics*, op. cit.

mujer única" (1925), "Culto al amor" (1926), "La mujer nueva" (1926), "Figuras de la tragedia: la madre" (1926)⁷. "La mujer: problema del hombre" (1927), "La mujer en la causa de la humanidad" (1927), "Una vida de mujer" (1928) –dedicat a Isadora Duncan–, "España y el problema de los sexos" (1929), "Unos ojos de mujer" (1930), "Bajo el signo de Afrodita" (1930), "Cósima Wagner o la última Egeria" (1930).

També algun record-homenatge: "Verdaguer, el místico" (1924), "Will Jaggers, el escultor de la paz" (1925), "Max Nettlau y su obra" (1926), "Miquel Bakunin" (1926), "Matilde Serao" (1927), "Ha muerto un novelista: Blasco Ibáñez" (1928), "Tolstoi i Nietzsche" (1928), "Eliseo Reclus o la vida estética" (1928), "Las vestales del ideal" (1930) –dedicat a Teresa Claramunt i Francisca–, "Eleonora Duse o la encarnación de la tragedia" (1930), "Pi y Margall, o una vida austera" (1930), "Spengler y el mesianismo moderno" (1931), "María Leneru o el heroísmo interior" (1932), "Dos luces que se han apagado: Hildegart y Virgilia d'Andrea" (1933).

Sense oblidar: "Epicureismo e idealismo" (1923), "La élite y las multitudes" (1924), "La obra de los mediocres" (1924), "El ocaso del donjuanismo" (1925), "Esbozo de una filosofía de la dignidad humana" (1925), "Elegía a un perro" (1926), "Filosofía del heroísmo" (1926), "Naturismo y naturalismo" (1927), "Voces en el gran desierto: hablan los hombres" (1927), "Centenarios: Goya, Taines y Fray Luis de León" (1928), "Impresiones sobre Max Nettlau. La lección de la modestia" (1928), "El sentimiento solidario en la conciencia contemporánea" (1929), "Vanguardismo literario y vanguardismo moral" (1929), "Brevisimo ensayo para una antología de escritores españoles de izquierda" (1930). I "Una obra femenina de cultura", elogi de l'Editorial Avance, fundada per Irene Falcón, on parla també de Clara Campoamor i d'un llibre de Dora, més coneguda per "Hypatia".

Periodisme, literatura i idees

La Revista Blanca no era, en sentit estricte, una revista literària, ni tampoc una publicació doctrinal o d'idees, sinó un tot: "Sociologia, Ciències i Arts"⁸, car del que es tractava era de forjar una depurada formació humanística en la classe obrera; la qual, en molts casos, en reflectir-la en les seves vivències personals, superava les capes més afavorides de la societat, en educar-se aquestes d'esquena a la realitat o, en tot cas, en el circuit tancat de les insulses rondes socials. Un altre aspecte a treballar –ja que la majoria dels obrers, sobretot entre els immigrants, no sabien llegir ni escriure–, era l'organització en els sindicats de lectures de fulls o de textos que contribuïen a aclarir les idees dels analfabets, que, en una gran majoria, eren gent dotada d'una clara intel·ligència

natural que compensava la manca de cultura adquirida. Parlant de la situació privilegiada dels que havien pogut accedir a la cultura, Kropotkin, teòric rus de l'anarquisme, escrivia: "Si nosaltres hem pogut instruir-nos i desenvolupar les nostres facultats, si hem tingut accés als gaudis intel·lectuals, si vivim en condicions materials no massa dolentes, és perquè ens hem aprofitat, per l'atzar del nostre naixement, de l'explotació a què estan sotmesos els treballadors; lluitar per la seva emancipació és per a nosaltres un deure, un deute sagrat que els hem de pagar"⁹.

Periodisme d'investigació

Tot això ens permet valorar millor el notabilíssim esforç dels qui es van erigir en mestres errants en els medis llibertaris, i especialment la contribució de la família Montseny-Mañé, tan aplicadament i tenaçment enriquida per la seva filla. Al llarg de la seva atrefegada i fecunda existència (1905-1994) Frederica va practicar el que avui es coneix com a periodisme d'investigació. Però ho va fer, això sí, circumscriuint-se en tot moment a temes de genuí abast humà, i esforçant-se per apuntar solucions als problemes plantejats per un estatus sens dubte injust i arbitrari, que es negava a admetre la trista realitat que provocava protesta i rebel·lia¹⁰.

D'aquí que, acabada de proclamar la Segona República espanyola, Frederica es presentés a llocs com les mines catalanes de Figols (1933), o al poble gadità de Casas Viejas (1933), o a Astúries (1934), per parlar i escriure, amb ple coneixement de causa, dels greus conflictes socials viscuts pels miners, els camperols i els obrers d'aquestes zones; i per tal que calés ben fons en els treballadors d'altres regions espanyoles que la *lluita per l'existència* havia de ser superada amb el suport mutu.

Periodisme de combat

El primer període republicà (abril 1931-novembre 1933) va portar Frederica al periodisme de combat. Va ingressar a la redacció de *Solidaridad Obrera* i va continuar amb les seves col·laboracions a *La Revista Blanca*, amb més d'un centenar de treballs (en particular durant el Bienni Negre –novembre 1933-febrer 1936–, en ser suspesa, reiteradament, la premsa llibertària). Durant aquest temps (1931-1933), van ser les columnes d'*El Luchador* i de *Solidaridad Obrera* les que van acollir els articles de Frederica.

El 10 de juliol de 1931, a la primera pàgina d'*El Luchador*, donava ja un toc d'alerta: "Después de las elecciones: Revolución o Fascismo". En resum, els seus articles reiteraven la manca de confiança dels anarco-sindicalistes cap als socialistes i cap als republicans històrics ("El asalto al poder. El fascismo republicano", 8

— **En proclamar-se la República, va ingressar a la redacció de nit de Solidaridad Obrera i va seguir col·laborant en El Luchador** —

de gener de 1932), i una crítica sense pal·liatius als trentistes, encapçalats per Àngel Pestaña i Joan Peiró. Aqueçats propugnaven donar un marge de confiança a la classe republicana i determinar fins a quin punt la CNT podia col·laborar-hi. Mentrestant, Frederica i els *purs* (García Oliver, entre d'altres), en comentar les rebel·lions obreristes per terres catalanes, andaluses, extremenyes i de la Rioja (1932-1933), insistien en el paper que corresponia als anarquistes: ser els orientadors de la revolució social. De "gimnàstica revolucionària" va qualificar aquests moviments el mateix García Oliver. Es preveia que la rebel·lió definitiva naixeria al camp, on la misèria es feia sentir més, per conquerir després les ciutats. Frederica alternava les col·laboracions periodístiques amb una sèrie de conferències als quatre punts cardinals de l'Estat espanyol; col·laboracions que va estendre, al principi de 1933, fins a Madrid, a les pàgines de *Tierra y Libertad*, *CNT* i *La Tierra*.

El Bienni Negre

Rebutjant la gran ocasió històrica de l'abril de 1931, separant de les Forces Armades els generals notòriament desafectes a la República, els republicans reincidiren en la seva gran errada, en no aprofitar el fracàs de la sublevació acabada pel general Sanjurjo l'agost de 1932 per netejar l'exèrcit d'elements indesitjables. Aquesta manca d'autoritat i la lentitud de les reformes que s'imposaven, en particular la Reforma Agrària (a part del fet d'haver concorregut a les eleccions els republicans i els socialistes per separat), van causar una certa desafecció en el cos electoral i la victòria de les dretes el novembre de 1933.

L'establiment del Bienni Negre, amb la congelació de les tímides reformes precedents, va provocar la revolució d'octubre de 1934 a Astúries. El seu fracàs, en no ser secundada per la classe obrera espanyola, va desencadenar una repressió sense precedents a Espanya. L'empresonament de més de 30.000 esquerrans determinà, a les eleccions de 1936, que la CNT —per primera vegada a la seva història— no propugnés l'abstenció, facilitant així la victòria de la candidatura del Front Popular.

Al Congrés de Saragossa (CNT), que va veure la reincorporació a la Confederació Nacional del Treball dels Sindicats d'Oposició nascuts després del manifest dels trentistes el 1931, Frederica formà part de la comissió que va redactar la ponència on es definí el concepte confederal del comunisme llibertari.

En vigílies de la guerra civil (juliol de 1936), les Ediciones de La Revista Blanca publicaven: *La Novela Ideal* (mensual), *El Mundo al Día* (novela), *El Luchador* (setmanal), *La Novela Libre* (mensual) i *La Revista Blanca* (quinzenal). I Frederica treballava, de nit, a la redacció de *Solidaridad Obrera*, portaveu de la CNT a Catalunya.

Periodisme de guerra

Només d'esclatar la guerra, la voràgine revolucionària es va apoderar de Frederica, com de tants altres militants llibertaris d'ambdós sexes. Però els càrrecs que se li van confiar, fins i tot el de ministre de Sanitat i Assistència Social (que va assumir des de l'octubre de 1936 fins al maig de 1937)¹¹, no li impediren continuar col·laborant a *Solidaridad Obrera* (56 articles) *Catalunya* (2 articles), *Nosotros* (12 articles), *Mi Revista* (2 articles), *Tiempos Nuevos* (2 articles), *Tierra y Libertad* (2 articles), *Mujeres Libres* (3 articles) i *Timón* (2 articles)¹². En els primers mesos, els seus escrits insistien en l'ambivalència guerra/revolució social.

Des d'aquesta casa del barri barceloní del Guinardó, al carrer d'Escornalbou, que encara es conserva miraculosament dreta, va editar fins a la guerra civil la família Montseny La Revista Blanca i altres publicacions.

— **El 1933 va començar a col·laborar en la premsa llibertària de Madrid: *Tierra y Libertad*, *CNT* i *La Tierra* —**

Frederica estava persuadida que si els obrers i els camperols que lluitaven i morien a les trinxeres creien que estaven lluitant per un món millor, es podria guanyar la guerra. Per contra, si les conquestes revolucionàries quedaven estancades o s'anul·laven, s'estendria la desmoralització, al front i a la rereguarda, i es perdria la guerra.

El 13 de gener de 1939, pocs dies abans de la pèrdua de Barcelona (el dia 26), a *Solidaridad Obrera*, en un article titulat "Canción de gesta. Los nietos de los almogávares", Frederica feia una crida a la resistència contra l'invasor. Uns mesos abans (20 de setembre de 1938), al mateix diari, i coincidint amb la consigna llançada per Juan Negrín, cap del Govern republicà, Frederica deia que s'estava en vigílies de la guerra mundial i afirmava que Espanya, amb la seva resistència, havia detingut, de moment, un probable atac contra la URSS. I amb data 3 de desembre de 1938 i també a *Solidaridad Obrera*, afirmava que si el feixisme venia a Espanya després caurien altres països d'Europa i la reacció s'imposaria al món sencer. "Els anarquistes", va escriure, "han de tractar d'evitar-ho, sacrificant-nos de vegades nosaltres mateixos, esvanint-nos en la grandesa del drama i acceptant el paper de víctimes que la Història assigna sempre als més generosos i als més audaçs".

Periodisme d'exili

L'exili va començar, per a Frederica i els seus, el febrer de 1939. Fins al començament de la Segona Guerra Mundial (setembre de 1939), va estar separada del seu pare i del seu company. La seva mare va morir al cap de pocs dies de creuar la frontera francesa. Per a moltes famílies de republicans espanyols la separació es va prolongar mesos, i fins i tot anys. La derrota dels exercits aliats (juny de 1940) i l'ocupació del territori francès (1940-1944) pels alemanys van dificultar tremendament l'existència als refugiats espanyols. Frederica, amb la seva família, va aconseguir trobar refugi en una masia del Massís Central, mentre que el seu company, Germinal, era empresonat. Contra ella va pesar durant uns mesos l'amenaça de l'extradició a Espanya, reclamada pel govern franquista. Després d'una breu estada a diferents presons franceses, Frederica va poder beneficiar-se de l'ajuda d'alts funcionaris, que van donar allargues a l'assumpte i li van facilitar el retorn al costat dels seus, on va restar fins a l'alliberament del país, l'agost de 1944.

Al cap de poques setmanes van sorgir pertot arreu periòdics llibertaris: a París, a Marsella, a Bordeus, a Lió, a Tolosa... Setmanals uns, quinzenals o mensuals els altres, tots tenien la vista posada a Espanya, amb l'esperança que la derrota dels nazis alemanys i dels feixistes italians arrossegaria el règim franquista. El moment crític va ser la condemna moral del franquisme per part de les Nacions Unides, amb

el tancament per part de França de la frontera; però a la primavera de 1950 van tornar a Madrid els ambaixadors democràtics i es va reobrir la frontera franco-espanyola. Mentrestant, el moviment llibertari a l'exili havia patit una escissió (1946); d'una banda, una minoria disposada a participar, políticament, amb el govern republicà a l'exili, amb la qual cosa es volia prosseguir la col·laboració governamental empresa la tardor de 1936; i de l'altra, la majoria dels llibertaris exiliats, reinserits en la més pura ortodòxia anarquista i agrupats al voltant de Frederica i d'altres ex-col·laboracionistes, preconitzaven la reorganització dels sindicats confederals en la clandestinitat. Tant els uns com els altres es van oposar a la lluita armada antifranquista empresa per grups de joves anarquistes, els noms dels quals són a la memòria de tots: Sabater, Facerías, Massana, Caracremada, els *Maños*, el *Cubà*...

Espoir

Solidaridad Obrera, a París, i *CNT*, a Tolosa, eren els portaveus setmanals dels ortodoxos. I *España Libre*, a Tolosa, també setmanal, el dels heterodoxos.

Un examen atent de la premsa llibertària, a França i a Mèxic en particular, ens dona la clau de l'impacte profund causat per la guerra civil i el seu desenllaç a les files del moviment llibertari espanyol, les conseqüències del qual s'arrossegaren i s'agregaren amb el pas del temps, fins als anys 70; i també explica com la prolongació de l'exili, de prop de 40 anys per a alguns, va fer perdre el nord als qui no estaven preparats per actuar fora del seu país. Aquesta realitat es va gangrenar perquè es va sintonitzar molt esporàdicament l'exili amb els nuclis reorganitzats a l'interior d'Espanya, sobretot als anys 40 i 50. Tant més si es té en compte que l'escissió del moviment llibertari a l'exili es va reproduir a Espanya, la qual cosa va motivar, en ocasions, que uns i altres, en un afany de protagonisme descompassat, assumessin excessius riscos i acabessin caient en mans de la policia.

Frederica, directora de *CNT* (més tard *Espoir*), i membre capdavanter del Comitè Nacional de la *CNT*, no va poder sostreure's de la guerra freda que va dominar els dos sectors del moviment llibertari. Fins que, la primavera de 1961, els separats tornaren a ajuntar-se. Però els anys no passaven en va, i l'envelliment i la desaparició dels militants, dins i fora d'Espanya, i la inevitable desmoralització de la immensa majoria, van fer inoperant la reunificació. En endavant, tant al nord com al sud dels Pirineus, la *CNT* no podia aspirar més que al paper d'organització merament testimonial. És a dir: una presència poc coincident, molt poc, amb el seu ferm i abassegador passat, i menys encara amb el sacrifici, admirable de totes passades, dels seus millors militants. ●

— A l'exili va dirigir durant molts anys *Espoir*, publicació anarco-sindicalista feta a Tolosa de Llenguadoc que primer es va dir *CNT* —